

§. LXXXIX.

Quidlibet servus? Quicumque, quum antea justam servitutem servirent, à dominis manumittuntur, LIBERTINI, et manusque numittentis LIBERTI vocantur. Quum ergo hi summum, officia, quod dari poterat, beneficium debeant manumittenti, unusquisque vero ad eum, à quo beneficiis ornatus est, amandum obstrictus sit: (Lib. I. §. CCXXVI. 37.) 58) ingratissimi mortalium essent liberti, nisi patronos, tanti muneric auctores, venerarentur perpetuo, et 59) non modo ea omnia, quæ sibi hi stipulati sunt, bona fide præstarent, (§. LXXXVIII. 57) sed et 60) vicissim illos omni officiorum beneficiorumque genere prosequerentur, vel 61) si desint vires, saltim gratum animum quavis ratione ostenderent. * (Lib. I. §. CCXXVIII. 47.)

*) Libertatem, datam servis, pro maximo beneficio impugnabant veteres. Simo Terentianus Andr. I. 1. v. 10.

Feci, è servo ut essem libertus mihi,

Propterea, quod serviebas liberaliter:

Quod habui, sumnum pretium persolvi tibi.

Efficiebat enim hoc beneficium patronus , ut servus ex re fieret persona : adeoque loco patris esset liberto , qui ideo ejus nomen perinde , ac filius adsumebat . Lactant . *div. inst. IV. 3.* Hinc et egenti patrono alimenta non secus , ac filius , debebat . *l. 5. §. 18. sequ. l. 9. D. de agnosc. et a- lend. lib.* Et quemadmodum filius , quamvis alias imper- fecta sit ad gratum animum obligatio , tamen patris be- neficia beneficiis pensare , eique alimenta sufficere cogeba- tur ita et libertus cogebatur , qui præterea ob ingratitudinem prægnantem in servitutem poterat revocari . *§. 1. Inst. de cap. diminut. l. un. C. de ingratis. lib.*

C - A P U T. V.

De societate composita, quam familiam vocamus, officiisque in illa observandis.

§. XC.

Quemadmodum ipsas societas minores simplicioresque in magis COMPOSITAS coalescere posse, observavimus: (§. XVIII. 50.) ita ejus rei exemplum præbent societas hactenus recensitæ. Quoties enim illæ in majorem societatem consentiunt, nascitur inde **FAMILIA**, quæ est societas, ex conjugali, paterna atque herili composita. *) Unde conjuges, parentes, et domini dominæque ratione hujus societas **PATRESFAMILIAS** et **MATRESFAMILIAS**; liberi **FILII** **FILLÆVE FAMILIAS**; servi et ancillæ **SERVI** **SERVÆVE FAMILIARES** adpellantur.

Quid familia?

*) Eodem fere redit definitio Ulpiani, l. 195. §. 2. D. de verb. signif. Jure proprio FAMILIAM dicimus plures personas quæ sunt sub unius potestate, aut natura, aut jure subjectæ, ut puta patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias, quique deinceps vicem eorum sequuntur, ut puta nepotes et neptes, et deinceps. Attamen nos paullo latius accipimus vocabulum. Quum enim jureconsultos eo conjuges tantum, parentes, et liberos cujuscumque gradus, comprehendendat: nos et servos ancillasque familiæ partem esse censemus, quos et ipse paullo post familiæ nomine venire, observat §. 3. Servitium quoque solemus vocare FAMILIAS. Alias veteribus FAMILIA proprie fuit servitium, quasi *familia*, ceu ex instituto ostendit Claud. Salmas. Exercit. Plin. p. 1263. Parentes vero et liberi DOMUS vocabulo denotabantur: veluti apud Apulejum *Apolog.* p. 336. edit. Geo. Elmenhorstii: Ipse DOMI tuæ rector, ipse FAMILIÆ dominus. Nobis ergo FAMILIA esto, quidquid veteres domum et familiam vocabant.

§. XC

Quum vero, quo major est societas, eo minus Quem fieri possit, ut tanta sociorum multitudo media necesse sit

in hac saria communi consensu ac suffragio inveniat : (§. societate XIX. 57.) nemo non videt , 1) hanc societatem directio. bere esse inæqualem et rectoriam , adeoque 2) uni ex his sociis merito deferendam esse potestatem , reliquorum actiones ad societatis illius finem dirigendi. Quumque patrifamilias et tamquam marito potestas quædam competit in uxorem , (§. XLV. sequ.) et ejus , tamquam patris , imperium in dubio , materno prævaleat , (§. LIV. 14.) et denique ejusdem , tamquam domini indubium sit imperium in servos cujuscumque generis : (§. LXXXII. et LXXXIV.) fieri non potest . 3) quin potestatem actiones totius familie ad societatis hujus finem dirigendi PATRIFAMILIAS vindicemus , *) at ita tamen , 4) ut MATERFAMILIAS , tamquam utriusque fortunæ socia , illum ope ac consilio juvare omnino teneatur. (§. XLIII. 53.)

*) Enimvero id quoque intelligendum est de eo , quod fit regulariter. Alias enim id aliquando aliter se habere , jam supra ostendimus. (§. XLVII.) Quis enim negaverit , Reginam , quæ cui extraneo nupsit , esse caput familie sua , // maritique tunc non alias partes esse , quam quæ regulariter uxoris esse solent , nempe ut ope et consilio regina uxori adsit ? Docent id exempla , quorum recens adhuc memoria est.

§. XCII.

Ceterum hujusmodi familia vel in statu naturali vi- Finis hu- jus so- liis in cœnitatem coaluit. Priore casu finis hujus societatis non modo fuit rerum , ad vitam commode tolerandam necessiarum , adquisitio , verum etiam mutua adversus omnes hostes defensio : ac proinde 5) eatenus recte rationes subduxerunt ii , qui hujusmodi familiam minoris cujusdam civitatis speciem præse ferre existimant. *) Posteriore quia singulæ familie adversus concivium injurias judicum auxilio , adversus communes hostes reipublicæ viribus tutæ sunt , non aliis finis esse potest hujus domesticæ societatis , quam adquisitio rerum , ad sustentandam beatioremque redendam familiam necessiarum.

*)

*) Ita vero rationes subduxit Aristotel. Polit. III. 6. ubi fatetur , patresfamilias singulos segreges uti rū idia dñia , dñs rōnæ , domo sua , tamquam civitate , et sibi ipsis , tamquam si socii bellorum essent , auxilium ferre contra infuriam inferentes. Nec aliter fere philosophatus est Hobbes. Leviath. Cap. XX. Quamvis vero proprie hæc non sit civitas , ceu ipse paullo post fatetur Aristoteles : ἀδικούστην δέ τοις φίλοις τοῖς ἀγαπήσθαι. Nec sic quidem esse videretur civitas accurate rem contemplantibus : civitati tamen simillima est hujusmodi familia , quin sæpe , ubi in magnam hominum multitudinem excreverit , eam in civitatem vel rempublicam evasisse , tradit Plato in Politico , seu de regno Tom. II. Op. edit. Serrani.

§. XCIII.

Quum ergo in statu naturali finis hujus domesticæ societatis non solum sit rerum necessarium adquisitio , verum etiam defensio adversus aliorum injurias : (§. XCII.) consequens est , 6) ut paterfamilias omnia jura , sine quibus hic finis obtineri non posset , exercere , adeoque 7) non modo rem familiarem , prout id commodissimum videtur , instituere , et 8) quid cuique in familia curandum administrandumque sit , præcipere , et quemque 9) ad rationes reddendas compellere , verum etiam 10) omnia principis jura in familia sua exercere , 11) leges ferre , 12) supplicia à sontibus sumere , 13) fœdera cum aliis pangere , quin 14) et bellum gerere , 15) pacemque facere cum hostibus possit. *

*) Exemplo erunt Abrahamus , Isaacus , Jacobus , qui tamquam principes , familiarum segregum , omnia hæc majestatis jura exercuerunt. Sic Abrahamus , Lotho ab hostibus abducto , cum regibus victoribus justum bellum gesit , junctis sibi aliorum patrumfamilias fœderatorum auxiliis. Genes. XIV. 14. sequ. et 24. Idem fœdus iniit cum Abimelecho , Genes. XXI. 22. quod deinde renovavit Isaacus , Genes. XXVI. 26. sequ. Sed et Jacobus eodem exemplo cum Labano fœdus percussit. Gen. XXXI. 44. sequ. ejusque familia bellum , licet injustum , intulit Chamori , ejusque filio , Sichemo. Genes. XXXIV. 25. Sed et legem de Diis peregrinis amovendis familia fert Jacobus. Genes. XXXV. 2. Judas vero , ejus filius , nurum ad vivicomburii sup-

Potestas
patrifamilias in
statu na-
turali.

NA

pli-

plicium damnat. Genes. XXXVIII. 24. 25. Quorum non ignarus Nicolaus Damascenus Excerpt. Peiresc. p. 490. ἘΒΑΣΙΛΕΥΣ ΔΑΜΑΣΚΟΥ, ἐποὺς οὐ σχετικὸς ἀφίγμανος ἢ τὸ γῆς, τὸς ὑπὸ βασιλῶν καὶ δαίμονος. Abramus REG-NAVIT apud Damascum, advena, utpote qui cum exercitu venerit ē regione super Babylonem, quae Chaldaeorum dicitur. Et Justin. XXXVI. 2. Post Damascum Azelus, mox Adores, et Abram, et Isabel REGES fuere.

§. XCIV.

Itemque Contra ea quum familiæ, quæ cum aliis in civitate statu tem coaluit, non aliis finis esse possit, quam recipilirum necessarium adquisitio: (§. XCII.) facile patet, 16) tam eminentia jura hic non competere patribus familiæ, sed 17) ea tantum, sine quibus res necessarias adquirere non posset familia, quæque paullo ante (§. XCIII. 6. 7. 8. 9.) descripsimus; immo 18) hic etiam matrifamilias aliquas partes esse, quum 19) ad ea jura, quæ patresfamilias, tamquam familiæ suæ principi, competit, eam vix concurrere patiatur verecundia sexus, patrisquefamilias præ illa eminentia.

§. XCV.

Quandoquidem vero porro in societatibus compo-
sitis simplicium vel minorum utilitas majorum fini non
debet repugnare: (§. XXIV. 75.) facile patet 20)
societas conjugalem, paternam, et herilem, ita com-
paratas esse oportere, ut ne fini utilitatique totius
familiæ sint impedimento: *) adeoque 21) hinc of-
ficia quædam nasci, societati huic compositæ propria,
esse im- quorum alia PATERFAMILIAS et MATERFAMILIAS sibi in-
p e di - vicem; alia UTERQUE reliquis familiæ membris; alia de-
mentio. hæc familiæ membra patri matrique familias; alia de-
nique HÆC ipsa sibi invicem præstare tenentur. Cel.
Wolff. de vita sociali hom. §. CXIV.

*) Quia enim unus homo hic plures personas sustinet, (§. LXIII. *) idemque e. g. et patrisfamilias et domini, et patris, et mariti officio fungitur: diversa etiam sunt ejusdem jura diversæque obligationes. Quum vero ex omni- bus

bus his statibus composita sit societas, quam FAMILIAM vocamus: has diversas obligationes tales esse oportet, ut una consistere possint. At consistere non possunt, quæ sibi invicem repugnant. Non ergo diverse obligationes debent sibi invicem repugnare.

§. XCVI.

Quum ergo in hac societate primæ sint partes pa- Officia trisfamilias, (§. XCI. 3.) sed ita tamen, ut mater- patris familias eum ope et consilio juvare teneatur: (Ibid. matris- n. 4.) sequitur, 22) ut PATRISFAMILIAS sit, præ- que facipere, quid factu opus sit, 23) familiam universam, milias, et singula ejus membra, prout cujusque conditio exi- tum mutuit, alere, 24) eos, qui quid adversus familiæ decus communemque utilitatem admittunt, pro eo, ac societatis simplicioris jura id permittunt, coercere, 25) matrisfam. dignitatem auctoritatemque tueri: HU- jus vero, 26) dare operam, ut à liberis servisque omnia ex præscripto fiant, *) 27) absente marito ejus vice fungi, denique 28) obsequii et veneratio- nis exemplum præbere universæ familiæ, tanto ma- jorem in domo habitura auctoritatem, quo magis ma- riti auctoritatem tueri atque amplificare studuerit.

*) Socrates apud Xenophont. Oecon. Cap. III. §. XV.

Νομίσμα δι γυναικανούσιον αγαθον εἰναι δόσαν, πάντα ἀγλίσσονται
ἄνδρες τῷ αὐτῷ ιντο αγαθον, ἐγχειρία μὲν γὰρ οἱ την τινας δια-
τὴν τὸν αὐτὸν πράξεων τὰ ηγουματικά, οὐτε οὐτονοματικά, διατηνάτας
διὰ τὴν της γυναικες ταπεινωμάτων τὰ πτέρα, καὶ ἐν μὲν τέτοιο
γιγνεσθων, ἀνέστηται περ διοι, οὐκοῦ δι τέτοιο πράξεων πράξεων, οὐ
διεισ μετρήσας. Existimo autem, uxorem, quæ in domo bona sit
socia, tantumdem habere momenti ad utriusque utilitatem, quan-
tum vir habeat. Nam plerumque viri opera facultates in domum
veniunt, et maxima pars eorum, uxore prement, consumi-
tur. Quæ quidecum si recte fiant, amplificantur dimis: sin ma-
tute, diminuantur.

§. XCVII.

Quumque ita temperandæ sint societates simpliciores, ne universæ familiæ utilitati impedimento sint: utrius- (§. XCV. 20.) facile patet, 28) contra officium que ra- fa-

tionē so- facere patremfamilias., si matremfam. officio suo in
cietatum educandis liberis functuram, impeditat : 29) multoque
simpli- minus hanc esse excusandam , si liberos parum mori-
ciorum. geros indulgentia sua reddit deteriores : denique 30)
utrosque peccare , si discordia sua efficiant , ut libe-
ri parentum vel incuria , vel exemplo , corrumpantur.
Similiter inde intelligitur , 31) male se habere socie-
tatem domesticam , si servorum ancillarumque curæ
permittantur liberi , vel 32) cum his versentur pro
lubitu , *) vel 33) servi ancillæque heris minoribus
consilium auxiliumque ad quævis vitia impune præs-
tare , vel 34) liberi hos atrocius tractare possint.

) Quum enim plerique servi ancillæque ex fæce hominum, ac proinde male educati sint : fieri non potest , quin liberi eorum exemplo corrumpantur. Immo aliquando adserunt eos videoas liberis , et auxilio esse ad quævis nefanda, quales plerique servuli à Plauto et Terentio in scena sunt. Prudenter Plutarchus de inst. lib. p. 4. commendat proverbium , ὅτι ἀνὴρ κωλύων παγονόντος , ὑπερονάσσειν παθεῖν , si cum clauso habites, fore, ut subclaudicare discas. Ex quo colligit, plusquam deridiculum esse , quod plerisque usu veniat, parentes, quum servorum quos habeant probos, alias agriculturæ, alias reinauctæ, alias mercaturæ, alias administrationi rei familiaris, alias usuræ exercendæ adhibere: si quod vero inveniant mancipium ebriosum ac gulæ deditum, et ad omnia inutile negotia, id eos liberis praeficere. Perinde vero esse , patet, sive liberis præficiantur malæ frugis homines, sive parentes eos cum illis familiariter versari patientur.

§. XCVIII.

In familiā bene constituūta omnia ad ordinem. Ex eodem patet, 35) rem omnem redire ad ordinem, in universa familia cum cura servandum. Quum vēro tunc omnia ORDINE fieri dicantur, si omnia fiant, iis observatis circumstantiis, quas negotii in doles exigit: consequens est, 36) ut singulis in familia certa munia deleganda, ab iisque 37) pensum severe exigendum, quin 38) singuli ita adsuefacientiū sint, ut partes suas non modo ea, qua par est, cura ac diligentia, verum etiam 39) justo tempore, 40) locoque, quo decet, exsequantur, denique 41) ut

ut quodlibet instrumentum et qualibet suppellex non modo nitida et integra sit, sed et 42) eo loco, quo oportet, reperiatur. *)

*) Omnia hæc ex instituto demonstravit Xenophon. in aureo
Oeconomici libello , ubi sistit Ischomacum , de recta rem fa-
miliarem administrandi ratione cum uxore sermocinantem ,
et Cap. VIII. hanc facientem cogitationem suarum summan
quemadmodum in choro , exercitu , nave , ita et in socie-
tate domestica , primum , secundum , ultimum esse ORDI-
NEM , ejus vero perturbationem evertere omnia , quin et
maximum rerum pretiosissimarum adparatum inutili red-
dere. Quo in primis pertinent , quæ §. VIII. disserit :
H d' ἀταξία ἐποίει τι μηδενά ἄτοι , διὸ πρός τὰ γῆγες ἐποίη-
βάλοις οὐδέποτε , καὶ πυγῆς , καὶ ὁστηρῶν κατεῖλα , ἔντε δέοι δικετερούς ,
ἢ ἀργά , ἢ ὅπερ διατίγεται δεοντώ , ἀτι τῷ νοεῖντα διενήγειρε
πάντας κατεργατα . Ordinis autem perturbatio quiddam mihi simile vide-
tur esse , ac si agricola eodem loco conijiciat hordeum , triticum ,
legumina . Deinde , si vel offa , vel pane , vel obsonio sit opus ,
necessè sit eum singula seligere , pro eo , quod jam secreta sumere
ad usum debebat .

§. XCIX.

Denique ex his omnibus, quæ totius FAMILIÆ officia sint, facile intelligitur. Quum enim omnes à patrifamilias exspectent alimenta, conditione sua digna: in fe-
(\$. XCVI. 23.) consequens est, 42) ut omnia ad riorum utilitatem ejus referre, 43) quisque, quod sibi demem legatum est, diligenter curare, 44) patri matrique brorum familias reverentiam et obsequium præstare, et 45) familia, quod primum ac præcipuum erat, nihil agere debeat, quod vel conjugum concordiam turbare, vel educationi liberorum impedimentum objicere, vel lucrum, quod ex servorum operis jure exspectare poterat paterfamilias, intervenire possit.